

Sygn. akt II UK 478/03

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 października 2004 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący)

SSN Zbigniew Myszka

SSN Andrzej Wróbel (sprawozdawca)

Protokolant Wanda Cabaj

w sprawie z wniosku E. .

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w R.

o wcześniejszą emeryturę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw
Publicznych w dniu 7 października 2004 r.,

kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w R.

z dnia 26 września 2003 r., sygn. akt III AUa .../03,

oddala kasację.

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 31 lipca 2002 r. skierowaną do E. N. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. wznowił postępowanie w sprawie emerytury, uchylił decyzję z dnia 29 października 2001 r. i odmówił zainteresowanej prawa do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem.

W uzasadnieniu decyzji powołał się na orzeczenie lekarza orzecznika ZUS, który na podstawie uzyskanej przez organ rentowy dokumentacji lekarskiej - nieznanej Zakładowi w chwili rozpoznawania wniosku o ustalenie prawa do świadczenia - ustalił, że stwierdzone u dziecka schorzenie nie jest wymienione w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r., a analiza stopnia zaawansowania i przebiegu choroby nie wskazuje na upośledzenie sprawności organizmu w stopniu uzasadniającym uzyskanie emerytury dla sprawowania stałej opieki nad dzieckiem.

Kolejną decyzją z tej samej daty wstrzymał wypłatę świadczenia poczynszu od 1 sierpnia 2002 r.

E. N. zaskarżyła decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych do Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. Podniosła, że Zakład Ubezpieczeń Społecznych po rozpatrzeniu jej wniosku, na podstawie zaświadczenia o stanie zdrowia dziecka przyznał jej emeryturę na podstawie przepisów rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki. Dodała też, że zaskarżona decyzja wywołała określone, niekorzystne dla niej skutki w postaci rozwiązania umowy o pracę oraz utraty świadczeń ubezpieczeniowych.

Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. wyrokiem z dnia 26 marca 2003 r., sygn. akt IV U .../02, oddalił odwołanie.

Sąd ten ustalił na podstawie opinii biegłego sądowego lekarza specjalisty chorób płuc, że córka wnioskodawczyni nie wymagała i nie wymaga stałej opieki ze strony matki, stąd też nie może ona skutecznie ubiegać się o prawo do świadczenia na podstawie przepisów rozporządzenia z dnia 15 maja 1989 r. w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki (Dz. U. Nr 28, poz.145), gdyż nie spełnia wszystkich przesłanek do nabycia prawa do emerytury

rozporządzeniem tym określonych. W podstawie prawnej Sąd powołał przepis art. 477¹⁴ § 1 k.p.c.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego złożyła E. N. W apelacji wniosła o zmianę wyroku poprzez orzeczenie o przywróceniu prawa do emerytury z tytułu opieki nad dzieckiem, ewentualnie uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji. Zarzuciła Sądowi pierwszej instancji niedokładne wyjaśnienie sprawy, w szczególności poprzez nieuwzględnienie wniosku o uzupełnienie postępowania dowodowego i powołanie innego biegłego po przedłożeniu przez nią dodatkowej dokumentacji medycznej. Podniosła, że w jej ocenie organ rentowy nie był uprawniony do podważania orzeczenia lekarskiego, na podstawie którego uzyskała prawo do emerytury. Zarzuciła też organowi rentowemu bezpodstawne wznowienie postępowania w jej sprawie.

Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w R. wyrokiem z dnia 26 września 2003 r., sygn. akt: III AUa .../03, oddalił apelację. Sąd Apelacyjny uznał, iż wyrok Sądu pierwszej instancji jest trafny i odpowiada prawu.

Według Sądu drugiej instancji poza sporem jest, że E. N. prawo do wcześniejszej emerytury uzyskała decyzją organu rentowego z dnia 29 października 2001 r. po przedłożeniu stosownego wniosku wraz z dokumentami potwierdzającymi okresy zatrudnienia oraz zaświadczeniem lekarskim z dnia 15 października 2001 r. stwierdzającym, że córka wnioskodawczyni N. urodzona 20 listopada 1990 r. z powodu astmy oskrzelowej wymagała przed dniem 31 grudnia 1998 r. i wymaga nadal stałej opieki ze strony matki, a zaświadczenie wydaje się w celu przejścia matki na emeryturę. Córka zainteresowanej w chwili wystąpienia przez nią z wnioskiem o ustalenie prawa do świadczenia liczyła lat 10, stąd też stosownie do § 1 ust. 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 15 maja 1989 r. dla stwierdzenia, że dziecko ze względu na stan zdrowia, spowodowany jednym ze stanów chorobowych wymienionych w ust. 3, wymaga stałej opieki, wystarczające było zaświadczenie poradni specjalistycznej lub oddziału sprawującego opiekę medyczną nad dzieckiem.

Powołany w sprawie biegły wyjaśnił, że z dokumentacji lekarskiej wynika, iż rozpoznana u dziecka astma oskrzelowa ma przebieg łagodnie - umiarkowany, nie powoduje dysfunkcji układu oddechowego i obniżenia

sprawności organizmu w stopniu kwalifikującym do stwierdzenia potrzeby stałej opieki i pielęgnacji ze strony rodzica.

Od powyższego wyroku powódka złożyła kasację, zarzucając:

1. naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na wynik sprawy, a to art. 224 § 1 w zw. z art. 391 k.p.c. poprzez nierozpoznanie istoty sprawy, a w konsekwencji niezastosowanie przez Sąd Apelacyjny w R. przepisu art. 477^{14a} k.p.c.
2. naruszenie prawa materialnego poprzez błędną wykładnię przepisu art. 114 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.) poprzez uznanie dopuszczalności wznowienia postępowania w oparciu o dowody, o których organ wiedział w toku rozpoznawania sprawy w postępowaniu zwykłym.

Jako okoliczność uzasadniającą rozpoznanie kasacji wskazano, że zaskarżone orzeczenie oczywiście narusza prawo, gdyż Sąd Apelacyjny w R., jak również uprzednio Sąd Okręgowy w R., nie rozpoznał istoty sprawy. Na tę okoliczność ubezpieczona podniosła, że Sąd nie uwzględnił przy rozpoznaniu sprawy specyfiki decyzji wydanej na skutek wznowienia postępowania, a w istocie pominął różnicę pomiędzy przedmiotem sprawy rozpoznawanej w postępowaniu administracyjnym toczącym się w zwykłym trybie i sprawy w postępowaniu administracyjnym szczególnym, jakim jest wznowienie postępowania. Niewątpliwie wskazana różnica przedmiotów spraw zakończonych tymi dwiema decyzjami prowadzi do różnego określenia istoty sprawy rozpoznawanej przez sąd. W konsekwencji, w toku rozpoznania sprawy przez sąd, przesłanki wznowienia nie zostały w ogóle zbadane, a ich zaistnienie warunkuje ponowne rozstrzygnięcie sprawy zakończonej decyzją ostateczną. Postępowanie sądowe odbyło się z oczywistym naruszeniem wskazanej prawidłowości.

Wskazując na powyższe skarżąca wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w R. i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpatrzenia oraz o zasądzenie kosztów postępowania przed Sądem Najwyższym zgodnie z obowiązującymi normami.

Sąd Najwyższy, zważył co następuje:

Kwestia wykładni przepisu art. 114 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych była przedmiotem uchwały Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2003 r., III UZP 5/03 (OSNP 2003, nr 18, poz. 442) stwierdzającej, że odmienna ocena dowodów dołączonych do wniosku o emeryturę lub rentę, przeprowadzona przez organ rentowy po uprawomocnieniu się decyzji przyznającej świadczenie, nie jest okolicznością uzasadniającą wszczęcie z urzędu postępowania o ponowne ustalenie prawa do świadczeń. Uchwała ta stanowiła odpowiedź na pytanie przedstawione przez Rzecznika Praw Obywatelskich: „czy odmienna ocena dowodów przeprowadzona przez organ rentowy po uprawomocnieniu się decyzji o przyznaniu emerytury (renty) może stanowić przesłankę do wznowienia postępowania”. Ze względu na wąski zakres przedstawionego pytania uchwała nie mogła rozstrzygnąć wszystkich zagadnień związanych z wykładnią tego przepisu. Niektóre z nich omówione zostały w uzasadnieniu uchwały. Na samo pytanie odpowiedź była oczywista, gdyż z wyraźnego brzmienia przepisu wynika, że podstawą ponownego ustalenia prawa do świadczeń może być jedynie przedłożenie nowych dowodów lub ujawnienie okoliczności istniejących przed wydaniem decyzji, które mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość. Nie jest więc dopuszczalne ponowne ustalenie prawa do świadczeń tylko z tej przyczyny, że organ rentowy w wyniku ponownej oceny dowodu uzna go za niewiarygodny, lub też poweźmie wątpliwości co do jego wiarygodności i przeprowadzi postępowanie dowodowe w celu ponownego sprawdzenia stwierdzonych tym dowodem okoliczności.

Do 31 grudnia 1998 r. obowiązywało rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie uprawnień do wcześniejszej emerytury pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki, wydane na podstawie art. 27 ust. 3 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Z mocy art. 186 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przepisy rozporządzenia mogą być podstawą przyznania określonego w nim świadczenia osobom, które wnioski o nie zgłosiły wprawdzie po 31 grudnia 1998 r., ale przed tą datą spełniały warunki nabycia prawa do wcześniejszej emerytury. Wcześniejsza emerytura dla pracowników opiekujących się dziećmi wymagającymi stałej opieki była w systemie

emerytalnym obowiązującym przed 1 stycznia 1999 r. świadczeniem wyjątkowym. Jeżeli prawo ubezpieczenia społecznego jest systemem norm bezwzględnie obowiązujących i wszystkie jego przepisy muszą być wykładane ściśle, to przepisy wyjątkowe wymagają wykładni restrykcyjnej. Tym bardziej, że system ubezpieczenia społecznego oparty jest na zasadzie solidaryzmu, a świadczenia finansowane ze środków pochodzących ze składek wszystkich ubezpieczonych.

Prawo do wcześniejszej emerytury powstaje w przypadku braku możliwości kontynuowania zatrudnienia z powodu stanu zdrowia dziecka, wymagającego - bez względu na wiek - „stałej opieki oraz pielęgnacji lub pomocy w czynnościach samoobsługowych”. Stany chorobowe dziecka - fizyczne, psychiczne i psychofizyczne - uzasadniające wcześniejsze przejście na emeryturę zostały określone w ust. 3 § 1 rozporządzenia. Są to: całkowita dysfunkcja kończyn górnych lub dolnych, niedowłady oraz porażenia uniemożliwiające samodzielne poruszanie się i kontrolowanie czynności fizjologicznych (pkt 1), umiarkowane, znaczne i głębokie upośledzenie umysłowe, choroby psychiczne, uszkodzenie lub choroba centralnego układu nerwowego uniemożliwiająca samodzielność w decyzjach lub czynnościach życia codziennego (pkt 2), lekkie upośledzenie umysłowe z towarzyszącymi kalectwami znacznego stopnia w zakresie narządów ruchu, wzroku, słuchu lub innymi przewlekłymi stanami chorobowymi bardzo poważnie upośledzającymi sprawność organizmu (pkt 3) oraz inne choroby upośledzające w bardzo poważnym stopniu sprawność organizmu (pkt 4). Warunkiem nabycia prawa do wcześniejszej emerytury przez rodzica (inną osobę) dziecka, które ukończyło 16 lat, jest zaliczenie go, według terminologii obowiązującej do 1 września 1997 r., do pierwszej lub drugiej grupy inwalidzkiej. Oznacza to całkowitą niezdolność do pracy i niemożność samodzielnej egzystencji albo niezdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy spowodowaną jednym ze stanów chorobowych wymienionych w ust. 3. Ponieważ zakazane jest stałe zatrudnianie dzieci, które nie ukończyły 16 lat (art. 65 ust. 3 Konstytucji), orzeczenie o ich zdolności do pracy jest bezprzedmiotowe. Zastępuje je wydane przez poradnię specjalistyczną lub oddział sprawujący opiekę medyczną „stwierdzenie”, że „ze względu na stan zdrowia, spowodowany

jednym ze stanów chorobowych wymienionych w ust. 3” dziecko wymaga stałej opieki (ust. 2) (por. wyrok SN z 19 lutego 2004 r., II UK 251/03, nie publ.).

Ujawnienie okoliczności, które istniały przed wydaniem decyzji przyznającej świadczenia, uprawnia do wszczęcia postępowania o ponowne ustalenie prawa do świadczeń na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, jeżeli okoliczności te mają wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokość. Nie muszą to być okoliczności, na które osoba ubiegająca się o świadczenia nie mogła powołać się w poprzednim postępowaniu, co odnosi się także do organu rentowego. Mogą to być takie okoliczności, które powinny być znane przy dołożeniu minimum staranności, jednak na skutek błędu lub przeoczenia nie zostały uwzględnione w poprzednim postępowaniu. Decyzja w sprawie świadczeń nie ma charakteru ostatecznego, gdyż w przeciwnym wypadku zainteresowany nie mógłby ubiegać się o świadczenia, których poprzednio mu odmówiono, jeżeli w wyniku błędu, zaniedbania lub nieznamośności przepisów nie powołał się na okoliczności uprawniające go do świadczenia. Ta sama zasada dotyczy zaniedbania organu rentowego, polegającego na pominięciu ustalenia istnienia jednego z warunków uprawniających do świadczeń. Jeżeli w wyniku takiego błędu zostanie przyznane świadczenie, do którego prawo nie istniało, osoba pobierająca świadczenie nie może powoływać się na zasadę ochrony praw nabytych. Wiąże się to z charakterem uprawnień emerytalno-rentowych, które mogą być nabywane po spełnieniu warunków określonych przez prawo. Nie można powoływać się na prawo do świadczeń ustalonych błędną decyzją organu rentowego, a więc pomijającą, że nie zostały spełnione warunki, od których uzależnione jest nabycie prawa.” Powołany tu został wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2001 r., II UKN 182/00 (OSNAP i US 2002 nr 17, poz. 419), którego tezę skład siedmiu sędziów zaaprobował. Brzmi ona, że warunkiem ponownego ustalenia prawa do świadczeń nie jest ujawnienie nowych okoliczności, lecz takich, które istniały przed wydaniem decyzji a nie zostały przez organ rentowy uwzględnione. Wyrok ten został wydany w sprawie o rentę rodzinną na rzecz matki zmarłego pracownika, w której organ rentowy wydał decyzję przyznającą świadczenie po ustaleniu spełnienia warunku wymaganych okresów składkowych i nieskładkowych zmarłego oraz warunku przyczyniania się do utrzymania matki, pomijając okoliczność dotyczącą osiągnięcia przez

matkę pracownika wymaganego wieku. Wprawdzie była to okoliczność łatwa do sprawdzenia w dacie wydawania decyzji na podstawie istniejących w aktach dokumentów, jednak ujawnienie po uprawomocnieniu decyzji, że zbadanie jednego z warunków wymaganych do przyznania świadczenia zostało pominięte, zostało uznane za uzasadnioną podstawę do ponownego ustalenia prawa do świadczeń. Podobna sytuacja wystąpiła w niniejszej sprawie, w której organ rentowy przy wydawaniu decyzji przyznającej wcześniejszą emeryturę pominął zbadanie warunku stanu chorobowego dziecka wymaganego przepisami powołanego rozporządzenia. Dowody dołączone do wniosku, mimo że wiarygodność ich nie jest kwestionowana, nie potwierdzały spełnienia tego warunku. Zgodnie z powołaną uchwałą dokonanie ponownej oceny dowodu co do jego wiarygodności nie dawałoby podstawy do wszczęcia ponownego postępowania. Natomiast ujawnienie przez organ rentowy okoliczności, że przy wydaniu decyzji przyznającej prawo do świadczeń pominięta została kwestia spełnienia jednego z wymaganych warunków, uzasadnia ponowne ustalenie prawa do świadczeń na podstawie art. 114 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach. Podniesiony w kasacji zarzut błędnego zastosowania tego przepisu okazał się nieuzasadniony.

Biorąc powyższe pod rozwagę, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji.